

Studijní text k projektu

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

**Sociální a kulturní vlivy ve výchově
(průvodce studiem)**

Arnošt Svoboda

Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury, 2017

Anotace: V textu bude představena základní sociologická interpretace soudobé společnosti a zdůrazněny její charakteristické rysy v protikladu k předchozím typům společnosti. Budou představeny základní teze sociologického výkladu povahy společenských vztahů a jejich determinantů. Zároveň bude představen koncept kultury jako normativního prostředí, v němž probíhá socializace a každodenní interakce individuů. Druhá část textu bude věnována masovým médiím jako základnímu kanálu přenosu informací v moderní společnosti s důrazem na uplatňování moci jejich prostřednictvím.

Na závěr každé kapitoly jsou, mimo zdrojů použitých při přípravě textu, uvedeny základní otázky, na které by měl student znát po prostudování textu odpověď a doporučená další literatura. Po stranách textu jsou pak u příslušných pasáží zdůrazněny klíčové pojmy rozpracované v dané části.

Obsah:

1. Soudobá společnost ze sociologického hlediska
 - a) Moderní společnost
 - b) Komunikace
 - c) Kultura

2. Vliv masových médií ve výchově

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

1. Soudobá společnost ze sociologického hlediska

a) Moderní společnost

Chceme-li se zamýšlet nad kontextem, v němž probíhá vývoj a výchova jedince od malého dítěte až po zralého dospělého, uvažujme nejprve jak popsat společnost, ve které žijeme. Právě povaha společnosti a kultury zásadním způsobem ovlivňuje nejen to, jak taková výchova probíhá, ale i co vůbec za „výchovu“ považujeme a proč je pro nás, resp. pro naše děti, důležitá.

Možná jsme už někde zaslechli, že žijeme v moderní nebo dokonce postmoderní době (jak si moderní dobu představoval třeba Charlie Chaplin, můžeme vidět v jeho stejnojmenném filmu). Zkusme si teď tato dělení zjednodušit a zaměříme se na ten prostý fakt, že nepochybně v posledních už téměř dvou stech letech žijeme ve společenských podmínkách, které jsou zásadně odlišné od dob minulých. Toto základní dělení se běžně nazývá společnost *tradiční a moderní*. Sociologové se liší v popisu toho, co je zásadní pro rozdělení vývoje společnosti do těchto dvou základních fází. Jeden z prvních, Francouz Auguste Comte, mluvil například o velkých vyprávěních, která udržují společnost pohromadě. V tradiční společnosti to bylo náboženství, které dávalo smysl celému životu – vysvětlovalo nám, jak máme žít svůj život, co je v něm důležité a co máme dělat, abychom jej žili správně. Není asi třeba dodávat, že takovýto výklad byl neodmyslitelně spjatý s mocí, kterou držely ve svých rukou konkrétní skupiny, v tomto ohledně zejména kněží a církev obecně. Jakmile by došlo k tomu, že někdo nejednal podle nastavených pravidel (pocházejících od Boha), existovala řada mechanismů, jak jej vrátit zpět mezi většinu; jinými slovy, jak zamezit tomu, aby někdo narušoval jednotný výklad obecných pravidel, zde třeba v podobě božích příkázání. Koneckonců, takovéto mechanismy známe i dnes – od těch mírnějších, jako je třeba veřejné mínění nebo prostě jen to, že pokud se sousedce odvedle nezdá, jak dnes vypadáme, nebo jak se chováme, ohrne nad námi nos a tak nám dá najevo, že něco není v pořádku, až po ty zásadní, jako jsou zákony a z nich plynoucí pokuty, ztráta osobní svobody nebo psychiatrická péče. Ve společnosti tradiční mohly být tyto metody ještě více vyhrcoené a pro jedince nepříjemné a často velmi bolestivé (vždyť co byly hony na čarodějnice jiného, než postihování jinakosti).

Tradiční
společnost

Oproti náboženství v tradiční společnosti nastoupilo v modernitě další velké vyprávění – *pozitivismus* – se svým důrazem na přesnost, ověřitelnost, důvěřování vědě a technice a rozvoj administrativy a byrokracie. Zásadním předělem v historickém vývoji, který znamenal konec tradiční a nástup moderní společnosti vidíme v *průmyslových a demokratických revolucích*, které proběhly v zemích Evropy a Severní Ameriky v druhé polovině 18. století a v průběhu 19. století. Technologické vynálezy a rozvoj vědy společně s politickými změnami vedly k zásadním přeměnám v technologii výroby (rozvoj továren a průmyslu), k přesunům obyvatel z vesnic do měst (kde nacházeli práci v nově budovaných továrnách), k dělbě práce

Moderní
společnost

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

(rozvoji nových profesí a specializaci na jednotlivé činnosti – viz pásovou výrobu), ale i k rozvoji masových médií a dopravních prostředků. Ve velkém docházelo k těžbě nerostných surovin a rozvoji průmyslové výroby a s nimi spojený nárůst finančního kapitálu. Velmi rychle tak vznikaly zásadní společenské nerovnosti, kde masa dělníků pracovala pod neustálým dohledem v továrních komplexech, kde ovšem také docházelo k rychlé ztrátě řemeslné dovednosti a původních společenských opor jednotlivce, jako byly velké místní komunity, profesní cechy, farnosti a velké rodiny žijící pohromadě.

Společně se změnami průmyslovými šly ruku v ruce změny politické. Velké skupiny obyvatelstva zjistily, že mohou zasáhnout do veřejných společenských poměrů a aktivně prosazovat vlastní politické cíle. Jak velký to byl rozdíl od dřívější masy, pro kterou bylo vše předem dané a člověk měl za úkol přijmout svůj úděl a to nejlépe bez ptaní. Nyní již z historie víme, že takovéto změny, jakkoliv pozitivní, s sebou nesly i řadu problémů – nárůst byrokracie, centralizace moci nebo rozvoj nacionalismu.

Jedním z výstupů přeměny společnosti tradiční ve společnost moderní je tedy svobodné individuum, které se osvobodilo od tradičních vesnických, profesních nebo náboženských komunit, a stalo se tak méně závislé na druhých lidech. Tato nezávislost však není tak samozřejmá, jak by se mohlo zdát. Zatímco tradiční společnost se vyznačovala sice pevnými, ale zejména v podstatě jednoduchými a přehlednými společenskými vazbami, společnost moderní přinesla rozvoj komplikovaných a mnohvrstevnatých sociálních systémů řízených často abstraktními a neosobními pravidly. Hodnoty a normy, které se dříve odvozovaly od místních vztahů, posvátných symbolů nebo patriarchálních pout, náhle ztratily svůj lokální původ založený na vztazích mezi konkrétními lidmi. Naopak dochází k zobecňování vztahů, k jejich generalizaci, kde již nejsou důležití konkrétní lidé v konkrétních situacích. Došlo mimo jiné k oddělení sféry soukromé od sféry veřejné a sekularizaci (oddělení posvátného od světského).

Kontrolní otázky:

V jakých zásadních rysech se liší tradiční a moderní společnost?

Jaké základní charakteristiky můžeme přisoudit moderní společnosti?

Čím vším byla doprovázena průmyslová revoluce?

Literatura:

Keller, J. Dějiny klasické sociologie. Praha: SLON 2004.

Giddens, A. Sociologie. Praha: Argo, 1999.

b) Komunikace a interakce v moderní době

S rozvojem teorií o modernitě a moderní společnosti se objevila různá pojetí povahy vzájemných vztahů jednotlivce a společnosti (sociálního systému). Zatímco na jedné straně

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

autoři popisovali výhody, které přináší moderní instituce pro každodenní život jednotlivce, řada autorů naopak upozorňuje na omezení a prakticky znemožnění svobodného rozhodování lidí, kteří žijí v soudobé společnosti. Britský sociolog Anthony Giddens patří k první skupině, tedy teoretikům, kteří rozpoznali výhody života jednotlivce v soudobé společnosti – sám ji nazývá pozdní modernitou. Neříká sice, že život v takové společnosti by měl jen samá pozitiva, nicméně pokud moderní mechanismy fungují, máme i my, jednotlivci, šanci žít zde relativně svobodný život.

Role času
a prostoru

Zásadní odlišující charakteristikou modernity dle Giddense je způsob, jakým odděluje naše jednání a komunikaci v čase a prostoru a opětovně je propojuje. Tradiční společnosti neměly jednotný nástroj na měření času. Ne že by neměly kalendáře, ale čas jako takový byl v naprosté většině případů vázaný na konkrétní přírodní jevy, které byly zásadní pro chod převážně zemědělských společností. Na konci 18. století začaly být postupně užívány mechanické hodiny, které znamenaly zásadní fázi oddělení času od prostoru. Trvalo to však ještě dlouho, prakticky do 20. století, než se měření času celosvětově sjednotilo. Stejně tak vyvázání prostoru z konkrétního místa prošlo vývojem, kdy v tradičních společnostech byl sociální prostor a konkrétní místo jednotné – vše, co pro tehdejší lidi bylo důležité, se odehrávalo právě zde, v jejich blízkém okolí, které mohli na vlastní oči kontrolovat a ověřovat. Oproti tomu v modernitě jsou místa dění často určována sociálními vlivy, které jsou od nich ve skutečnosti velmi vzdálené. V tradiční společnosti její členové, díky svému připoutání ke konkrétní komunitě, většinou ani nemohli mít představu, co se odehrává daleko za jejími hranicemi a že by to mohlo mít vliv na jejich život. Zásadní předěl v chápání prostoru přinesly zeměpisné objevy a zejména tvorba map, které daly lidem do rukou mocný nástroj pro uvažování o jiných místech, aniž by nutně museli mít vlastní zkušenost s danou lokalitou. V neposlední řadě možnost plánovat a řídit dění ve vzdálených místech dle pevného časového plánu dalo vzniknout, nebo umožnilo vznik, moderním organizacím jako jsou národní státy či rozsáhlé správní byrokratické systémy.

Anthony Giddens nazývá zmíněné rozpojení času a prostoru *vyvázáním*. Ve stručnosti to znamená vytržení sociálních vztahů z místního kontextu (kde jsou přístupné naší osobní zkušenosti tváří v tvář) a jejich přenesení a přeskládání v kontextu, který není omezený osobní zkušeností, národními hranicemi ani konkrétním časem. V tomto ohledu popisuje dva základní *vyvazující mechanismy*: symbolické znaky a expertní systémy.

Symbolické
znaky

Symbolické znaky jsou prostředky komunikace, které se šíří bez ohledu na individuální charakteristiky jednotlivců a místo nebo čas, kde se nacházejí a ve kterém žijí a pracují. Jako ideální příklady symbolických znaků uvádí Giddens peníze. Jedná se vlastně o prostředek mezilidských vztahů, který umožňuje odstranit individuální charakteristiky předmětů, služeb či pracovního výkonu a nahradit je universální hodnotou – tedy je vlastně převést na „společného jmenovatele“ (kritiku tohoto nahrazení užité hodnoty hodnotou směnnou

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

přinesl už Karl Marx před více než 120 lety). Představme si například situaci, kdy si někdo peníze vypůjčí a po určitou dobu je bude dlužit svému věřiteli. Jinými slovy dojde k vytržení konkrétního momentu vzájemné interakce z přítomného času a místa a jejího posunutí do budoucnosti, zatímco vztah mezi partnery v komunikaci – dlužníkem a věřitelem – zůstává přesně definován právě pomocí peněz (víme, kolik kdo dluží, jaký je případný úrok a jaké jsou podmínky pro splacení dluhu). Došlo tedy k časoprostorovému rozpojení konkrétního vztahu a peníze zde umožnily transakci mezi dvěma aktéry, aniž by tito museli být na jednom místě a ve stejném čase. Spolu se systémy bankovníctví navíc už peníze ve fyzické podobě vlastně ani nevidíme; vnímáme je jenom ve formě bankovních výpisů nebo limitů na platebních kartách.

Jak upozorňuje Giddens, užívání peněz je spojeno s *důvěrou* v tento symbolický systém. Aniž bychom nutně museli důvěřovat konkrétním osobám, s nimiž obchodujeme, jsou to právě peníze, kterým naopak důvěřovat musíme – a musíme věřit, že i všichni ostatní tuto naši víru sdílejí. Teprve potom se peníze stávají univerzálním symbolickým systémem.

Expertní systémy

Druhým vyvazujícím mechanismem dle Giddense jsou *expertní systémy*. V současné společnosti je prakticky každá oblast každodenního života součástí ne jednoho, ale mnoha expertních systémů – věřím, že architekt, který projektoval můj dům, své práci rozuměl, že byl kvalifikovaný pro to, aby navrhoval domy. Stejně tak věřím, že stavební firma, která mi dům postavila, použila technologii, která zabezpečí, že dům mi bude sloužit po další desítky let. Aniž bych musel znát architekty, projektanty nebo stavbyvedoucí osobně, důvěřuji danému expertnímu systému, že zaručí mé přežití a uspokojení mých potřeb dnes a denně. Na stejném základě fungují i další expertní systémy – školství, lékařství, výroba potravin nebo automobilový průmysl. Aniž bychom museli daným technologiím dopodrobna rozumět (to ostatně v dnešní době ani není možné), opět se spoléháme – důvěřujeme – na daný expertní systém a jsme si do velké míry jisti jeho funkčností. Samozřejmě, že na základě našeho vlastního vzdělání a získávání nových informací si často uvědomujeme, nebo slyšíme o případech, kdy expertní vědění selhalo nebo se ukázalo být ne zcela dokonalé. I toto uvědomování si rizika (reflexivita) je nedílnou součástí současné moderní doby.

Kontrolní otázky:

Co je dle Giddense charakteristické pro moderní společnost?

Co máme na mysli pod pojmem *vyvazující mechanismy*?

Jaké historické vynálezy byly zásadní pro rozpojení času a prostoru?

Literatura:

Giddens, A. Důsledky modernity. Praha: SLON, 2010.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

c) Kultura

Nejen výše uvedené procesy, ale prakticky veškerý náš život a zkušenost probíhají v daném kulturním kontextu. Je to právě *kultura*, která dává význam veškerým symbolům, které jsou kolem nás, a určuje, co je považováno za standard, co je normální a co musíme dělat, pokud se s něčím nenormálním setkáme. Kultura slouží k řešení základních existenčních problémů společnosti, resp. redukuje množství těch problémů, které musíme řešit sami. Jan Keller uvádí tři základní charakteristiky lidské kultury: symbolická komunikace, institucionalizované jednání a tvorba legitimní organizované moci.

Symbolická komunikace

Symbolická komunikace umožňuje jednak koordinovat přítomné aktivity – zajišťuje porozumění všech lidí zapojených do jejich realizace. Dále slouží jako prostředek orientace vzhledem ke vzdálenému okolí – jsme schopni plánovat a brát do úvahy i události, se kterými se nesetkáme tváří v tvář. Symboly nám umožňují oživení minulé zkušenosti – díky nejprve vynálezu písma a postupně různých dalších záznamových technik nám jsou dostupné výtvořiny milionů lidí, kteří žili a tvořili i stovky či tisíce let před námi. Nakonec nám symbolická komunikace umožňuje plánovat budoucí aktivity.

Vývoj symbolické komunikace si můžeme rozdělit například takto:

1. Primitivní systém kapilární komunikace – setkáváme se s ním ve společnostech před rozšířením písma, kde jediné lidské paměť umožňuje předávat informace nad rámec osobní komunikace tváří v tvář.
2. Tradiční systém organické komunikace – písmo umožňuje uchování informací. Jejich čtení a vykládání se stává strategickou dovedností, která je vybraných jedincům předávána během vzdělávání – patří sem různí mudrci, umělci a postupně také vědci.
3. Systém moderní masové komunikace – vzniká na základě technologické revoluce v oblasti předávání informací. Masová média do značné míry kontrolují každodenní sociální prostor a vzniká skupina odborníků, kteří umějí tuto formu komunikace zprostředkovávat a dále ovlivňovat velké skupiny příslušníků dané společnosti – kultury.

Instituce

Institucionalizace jednání určuje ustálené formy řešení konkrétních situací, které se tak stávají základním definičním prvkem dané kultury. Může se jednat o téměř jakoukoliv činnost, která je pojmenovaná, u které si dovedeme představit, jak má správně probíhat a u které předjímáme optimální výsledek – například rodina, náboženství, školství nebo rozvod. Instituce jsou způsoby, jak se co dělá. Jak uvádí Keller, poznat cizí kulturu znamená zjistit, jak fungují její instituce. Součástí institucí jsou sociální role, které, na základě očekávání druhých, definují, co máme v konkrétní sociální situaci dělat, jak se zachovat.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Organizace

Organizované jednání vlastně vzniká v průběhu řešení určitého problému v rámci dané instituce. Organizace tyto činnosti koordinují, uspořádávají mocenské vztahy mezi lidmi. Zvláštním typem je *formální organizace* – tedy organizace, které řeší základní problémy dané společnosti podle přesně ustanovených racionálních pravidel. Typickým příkladem formálních organizací jsou úřady, kde nejen jejich činnost navenek, ale i vnitřní uspořádání, např. kariéra úředníků, jsou dány formálním předpisem (zákony, vyhlášky).

Kontrolní otázky:

Jakou významnou funkci má kultura?

Jaké charakteristické rysy kultury umíme vyjmenovat?

Jak bychom mohli rozčlenit vývoj symbolické komunikace?

Literatura:

Keller, J. Úvod do sociologie. Praha: SLON, 2004.

2. Vliv masových médií ve společnosti

V předchozích částech jsme si popsali některá specifika života v moderní společnosti včetně postavení jedince jako individua. I takovýto jedinec je samozřejmě součástí určitého systému, který jej ovlivňuje a klade mu mantinely vymezující jeho uvažování a jednání. Jak moc striktní a nepřestupitelné takového mantinely jsou, je předmětem debaty zastánců různých teorií. V této části se zaměříme na konkrétní instituci, která má v soudobé společnosti vliv zcela zásadní – *masová média*.

Studium médií

Televize, noviny, časopisy, zpravodajské servery, sociální sítě; to vše a ještě více lze podřadit pod termín *masová média*. Již po mnoho desetiletí jsou prostředkem zábavy, nastolují a potvrzují standardy v oblasti životního stylu, ale jsou také zdrojem moci – prezentují nám vybrané události a jsou zdrojem výkladů reality. Chceme-li zkoumat *masová média*, zpravidla se zajímáme o:

-zdroj mediální zprávy a její příjemce (cílová skupina)

-funkce a účel zprávy

-kanál, jazyk, symboly (jakým způsobem a v jaké podobě se zpráva dostane ke svému příjemci)

-obsah

-záměrné i nezáměrné důsledky zprávy

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

I podoba masových médií se samozřejmě vyvíjí spolu s okolní společností. Některá z nich ztrácejí a naopak některá nabývají na významu, jako například tzv. *nová elektronická média*, tedy média, která jsou založena na informačních technologiích (jako jsou třeba ony sociální sítě – Facebook, YouTube, Twitter apod.). Kanadský mediální teoretik Marshall McLuhan je známý citátem „Medium is the message“, tedy *samotné médium je zprávou*. Má tím na mysli, že už samotná forma média ovlivňuje jeho obsah – porovnejme si třeba článek v novinách a zprávu na Twitteru a uvědomme si, kolik času musíme jejich četbě věnovat, v jakém kontextu si je obvykle čteme, jak dlouho nad nimi přemýšlíme nebo jaké důležitosti jsou zpravidla zprávy, které se k nám jejich prostřednictvím dostávají. A jak už samotný název napovídá, masová média jistě souvisejí s masovou kulturou, tedy kulturou, která není tradiční ani elitní (stírá rozdíly mezi třídami, protože všichni sledujeme Teorii velkého třesku nebo Hru o trůny), je založena na masové produkci a komerčních zájmech.

Stejně jako masová média i jejich publikum sdílí určité charakteristiky – je početné (tedy masové), rozptýlené (nelze je vymezit konkrétní lokalitou), anonymní (neobracíme se na konkrétní jedince), heterogenní (nejedná se o jednolitou masu, ale o soubor jedinců s různými sociálními charakteristikami, různými zájmy a životními styly) a neorganizované (není zde obecný jednotící prvek).

Mediální
moc

Častým tématem analýz moderní společnosti je téma *moci*. Média, vzhledem k jejich téměř nevyhnutelné přítomnosti, jsou jedním ze zásadních nástrojů (a někdy možná i zdrojů) uplatňování moci v dnešní době. Pod pojmem moc si ovšem nelze představovat přímou hrozbu násilím, chceme-li někoho donutit udělat něco v náš prospěch. Jedná se spíše o ovlivňování mediálních zpráv, opakování konkrétního tématu, až jej přijmeme jako „normální“ (slyším něco dnes a denně v televizi, tak je to přeci pravda!). Jaké aspekty mediální moci můžeme sledovat?

Moc monopolu – ve skutečnosti působí na mediálním trhu jen několik málo majoritních vlastníků (televizních stanic či vydavatelských domů). Jsou dostatečně velcí, aby zcela potlačili případný nechtěný vliv menších hráčů, a zároveň jsou, díky svému ekonomickému významu, schopni do značné míry zabránit případným snahám o omezení ze strany státu (jen si vzpomeňme, jako diskusi vyvolal nákup mimo jiné serveru iDnes.cz skupinou firem vlastněných Andrejem Babišem). Takovíto vlastníci pochopitelně mají dostatek možností ovlivňovat obsah i formu mediálních zpráv, tedy to co média předávají svým čtenářům a jakým způsobem a v jaké podobě se to k nim dostává.

Moc vlastníků – je vůbec představitelné, aby vlastník firmy (třeba konkrétních novin) neměl právo a možnost ovlivňovat, čemu se jeho firma bude věnovat? Samozřejmě, že pokud se jedná o bulvární tisk, kde mezi nejdůležitější témata patří osazenstvo včerejší party celebrit,

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

nemusí mít tento vliv až tak zásadní význam. Pokud se však jedná o typ zpravodajských médií, která se označují jako seriózní či dokonce veřejnoprávní a která jsou primárním zdrojem informací o mezinárodních vztazích i domácí politice, dostávají se potenciálně zkreslené informace i ke konzumentům médií, kteří ne vždy mají dostatek zkušeností pro jejich vyhodnocení a zájem či možnosti, jak si tyto informace ověřit i z jiných zdrojů.

Nástroje na uplatňování moci – souvisí s typem moci, kterou chtějí vlastníci nástrojů prosadit. Ekonomická moc spočívá ve vlastnictví nebo kontrole ekonomického kapitálu. Politická moc bývá uplatňována na základě zvolení, jmenování nebo zdědění určitého statusu. Donucovací moc využívá přímého použití fyzické či vojenské síly. Symbolická moc (kterou zároveň zpravidla nalezneme v kontextu všech dalších forem moci) spočívá v produkci znaků, obrazů a významů, které mají za úkol podpořit konkrétní zájem tím, že jsou opakovaně prezentovány příjemcům těchto zpráv – potenciálním ovládaným subjektům.

Média mohou hrát významnou roli v každém z uvedených typů moci. Vždy sloužily a slouží jako prostředek reprezentace konkrétní ideologie (tedy dominantního souboru myšlenek a hodnot, které určitá skupina nebo i stát prezentuje jako významné pro svůj vznik a chod). Ovlivňování mediálních zpráv může probíhat ve dvou různých podobách. Řízení pomocí zdrojů – zde dominantní vlastník ovládá zdroje (nejen finanční), které jsou nezbytné pro vznik zpráv a existenci média (nejen peníze, ale i personál, prostředky k práci, rušení redakcí nebo poboček atd.). Řízení na úrovni vlastní činnosti – jedná se o přímé zasahování do výroby mediálních zpráv ze strany šéfredaktorů, vedoucích vydání nebo ředitelů programů. Ti všichni sice nemusejí přímo kontrolovat konkrétní zaměstnance při konkrétní činnosti, ale mohou vracet připravené reportáže k přepracování nebo rovnou zastavit celou výrobu u nežádoucích témat.

Moc nad výrobou a technologií – jde o již zmíněnou kontrolu prostředků pro výrobu a zasahování do samotného procesu výroby mediálních zpráv.

Moc profesionalizace – jde o zvláštní typ symbolické moci, kdy členové systému vyrábějícího mediální zprávy se označují jako *profesionálové*. Tímto je jim udělován výjimečný status někoho, kdo ovládá speciální technologické prostředky a znalosti nezbytné pro přípravu mediálních zpráv. Takovýto status je zvenčí jen těžko zpochybnitelný, zvláště když je založen nejen na případném vzdělání, ale i na profesních zkušenostech.

V souvislosti s médii a šířením mediálních zpráv se často objevuje pojem *kulturní imperialismus*. Jedná se o dominantní ideologii v rámci celé konkrétní kultury, která, často právě za pomoci masových médií, je „vyvážena“ do jiných států a kultur. Takto exportovaná mediální sdělení nemají pochopitelně podobu ideologických pouček, ale spíše filmů, seriálů,

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

sportovních soutěží a různých dalších televizních pořadů, které však obsahují dominantní myšlenky vlastní konkrétní kultury. Zkusme se zamyslet nad známými seriály jako je *Dallas* nebo naopak *Třicet případů majora Zemana*. Každý z nich pochází ze zcela jiného kulturního prostředí, ale každý má v sobě obsaženy základní ideologické teze dané společnosti. Samozřejmě bychom dále mohli uvažovat nad tím, nakolik je produkce těchto děl podpořena konkrétním záměrem (prezentace vítězství nad negativními jevy v socialistické společnosti) a nakolik se jedná spíše o zachycení typických vlastností konkrétní skupiny nebo jedinců (v případě *Dallasu* fiktivní bohaté americké rodiny podnikající v ropném průmyslu).

Mediální účinky

Existuje celá řada konceptualizací účinků dopadu mediálních zpráv na společnost a jednotlivce. Jak moc těžké je tyto účinky prokazovat dokladuje i fakt, že v historii mediálních studií sledujeme několik „obratů“, kdy médiím je přisuzován tu zásadní a dominantní vliv a jindy zase vliv spíše neznatelný. Některé přístupy jsou již zcela odmítané, jako je například teorie „injekční stříkačky“, kde mediální zprávy byly považovány za podnět, který je schopen vyvolat téměř okamžitou a jasně viditelnou reakci; uměly tedy v krátkém čase přímo ovlivnit cílovou skupinu. Jako pravděpodobnější se jeví vliv spíše dlouhodobější s postupnou změnou postojů a názorů u cílové skupiny. V této souvislosti bývá často zmiňován takzvaný *dvoustupňový tok komunikace*. Mediální působení je zde rozloženo do dvou či více fází. V prvním stupni se mediální zpráva dostává k uznávané autoritě, *názorovému vůdci*, což je člen skupiny nebo komunity s uznávaným postavením, jehož názory jsou ve skupině přijímány jako správné a založené na dostatku informací a jejich vyhodnocení. Ve druhém sledu putuje obsah mediálních zpráv od názorového vůdce ke členům skupiny, pro které je tento obsah věrohodný a snáze je přijmou za svůj, právě díky intervenci názorové autority. V tomto modelu je jasně patrný přístup uznávající, že interpretace mediálních zpráv může být různorodá a liší se napříč různými skupinami či komunitami.

Kontrolní otázky:

Jaké otázky si můžeme klást při studiu masových médií?

Jak souvisí masová média s kulturou, ve které působí?

V jakých podobách se projevuje moc masových médií?

Jaké základní podoby mají představy o vlivu mediálních účinků?

Literatura:

Burton, G., Jiráček, J. Úvod do studia médií. Praha: Barrister&Principal, 2001.

McQuail, D. Úvod do teorie masové komunikace. Praha: Portál, 1999.